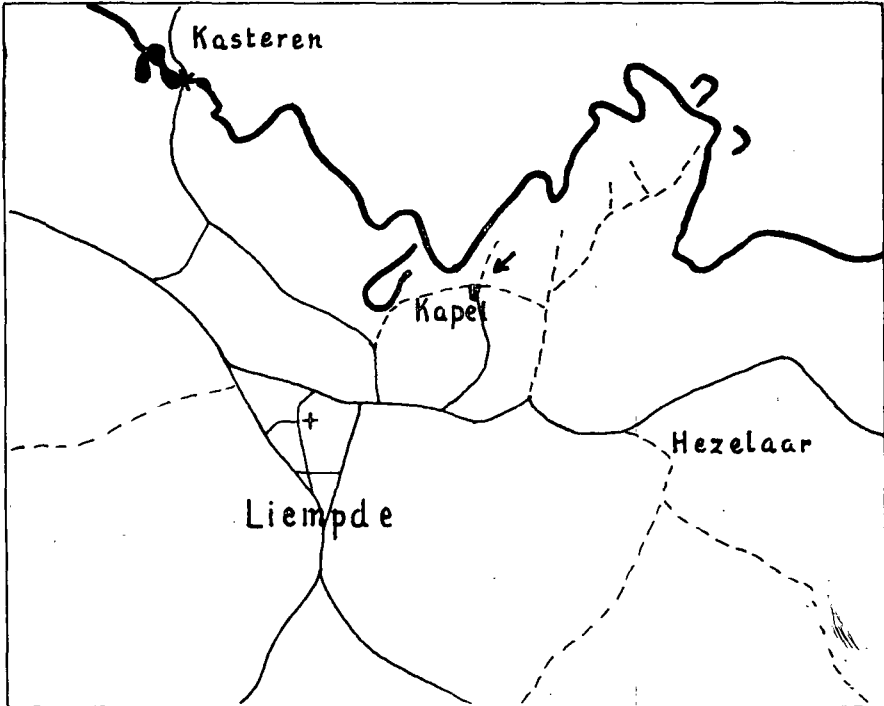

DE ST.-JANSKAPEL TE LIEMPDE

In het begin van de vorige eeuw vinden we Liempde als volgt omschreven: „Een klein dorpje, een uur ten westen van St. Ode Rode en een klein uur ten zuid-oosten van Boxtel gelegen. Dit dorpje dat omtrent 1000 inwoners heeft en alwaar de huizen zeer verspreid liggen, heeft een klein kerkje met een klein spits torentje op de westgevel, gelegen aan de linker oever van de Dommel. Dit kerkje, dat aan St.-Jan den Dooper is toegewijd en een weinig van de huizen verwijderd ligt, wordt niet gebruikt”. (A. C. Brock – De Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, deel II, handschr.)

Tekening 1: Situatiekaartje

Enige data uit de geschiedenis.

In het jaar 1391 werd Liempde als een heerlijkheid uitgegeven door hertogin Johanna, aan ridder Willem van Meerhem, heer van Boxtel, „ende dat sijnen leefdage ende niet langer”. Na zijn dood werd, in 1420 door Jan IV, de heerlijkheid opnieuw uitgegeven aan Willem, heer van Boxtel, voor getrouwe diensten aan de hertog bewezen. Sindsdien is het dorp tot in de vorige eeuw in het bezit van de Heren van Boxtel gebleven. Politiek behoorde Liempde echter niet tot de baronie van Boxtel, maar was het een van de 14 consorten van Rode.

Het aantal inwoners van deze heerlijkheid kunnen we bij benadering schatten uit de gegevens van de „heerdtelling” van 1438. Er werden toen te Liempde 135 haardsteden geteld, wat overeenkomt met een bevolking van 600 à 700 personen. Onder deze 135 werden er 50 vermeld als huizen van armen. Dit vrij grote aantal armen was echter voor Liempde niet opvallend, daar het overeenkomt met het gemiddelde van Peelland in die dagen. Zelfs Sint-Oedenrode, de hoofdplaats van dit district, dat met zijn 467 haardsteden toen verreweg het grootste dorp van Peelland was, had niet minder dan 166 huizen van armen. In 1440 wordt voor het eerst de kapel vernoemd in een testament van de clericus Jan van Geffen. Hierin vermaakte hij een legaat aan deze kapel, waaruit de dienstdoende geestelijke voortaan jaarlijks 4 mud rogge en 2 mud garst kon betrekken. Na de stichting van het kapittel te Boxtel in 1493, werd de rector van deze kapel beurtelings aangewezen door de deken van dit kapittel en de Heer van Boxtel, en het zal dus in de regel wel een kapittelheer geweest zijn, die met deze taak belast werd.

In 1597 worden de eerste pogingen ondernomen om de kapel tot een zelfstandige parochiekerk te verheffen, – daar Boxtel bijna een uur ver was en de gelovigen in die gevaarvolle tijden dikwijls de Mis, de onderrichting en de sacramenten moesten ontberen. Door tegenwerking van de kapittelheren, die hierdoor hun inkomsten uit Liempde (novale tienden) bedreigd zagen, duurde het tot 1603 voor dit werkelijkheid werd. De eerste pastoor was G. R. Dobbeleijns, een kanunnik van het kapittel van Sint-Oedenrode. Naast zijn eigen inkomsten, ontving hij nog jaarlijks van de inwoners „onder verpanding van personen en goederen” 200 gulden voor onderhoud, zolang dit nodig was en er op geen andere wijze in het onderhoud van de pastoor was voorzien. Als helper kreeg hij de priester Henricus van Mierlo, die daar tevens als schoolmeester optrad, doch niet uitblonk door bekwaamheid. De nieuwe parochiekerk bezat twee altaren, een van O.L. Vrouw en een van het H. Kruis. Bij een visitatie in 1615 telde de parochie 650 kommuniëkanten, die allen op één na(!) hun plicht vervulden.

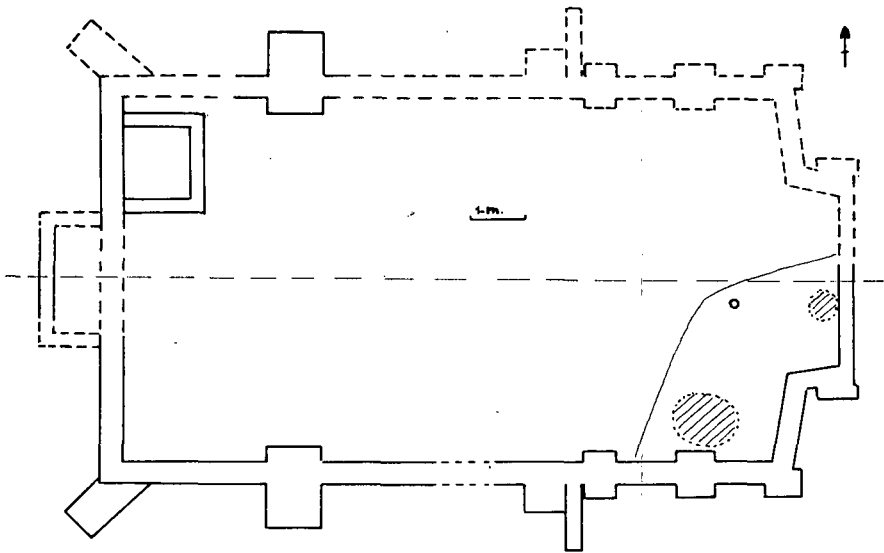
In 1648 werd de kapel gesloten. In 1809 kwam zij weer in het bezit van de katholieken. Deze bleven echter hun schuurkerk gebruiken, daar deze dichterbij het dorp lag. In 1827 was de kapel zo vervallen dat zij afgebroken werd. Met de afbraak werd de schuurkerk vergroot en verfraaid, terwijl het torentje van de kapel op deze kerk werd geplaatst. Het kerkhof dat rond de kapel lag, bleef tot 1860 in gebruik en ook op de plaats waar de kapel gestaan had werd begraven. Daarna bleef alles liggen zoals het was. De plaats van de kapel werd vergeten, en vorig jaar wist niemand nog te zeggen waar zij precies gestaan had. Er stond nog slechts een vervallen dodenhuisje, dat daar na de afbraak van de kapel werd neergezet.

(Naar gegevens uit: Schutjes; van de Meerendonk, Tussen Reformatie en Contra-Reformatie; van der Aa; Cuvelier, e.a.)

Onderzoek naar de restanten van de Kapel

In 1969 werd op de plaats waar de kapel vroeger stond, een onderzoek ingesteld naar eventuele resten van fundamenteën. De aanleiding hiertoe was, dat de gemeente dit zeer op prijs stelde en de R.O.B. geen bezwaren had tegen een onderzoek op deze, voor Liempde historische plek. Het onderzoek is vanwege onvoorziene moeilijkheden nog niet voltooid, maar een aantal gegevens zijn toch reeds bekend, waarvan hier een kort verslag.

Het terrein waarop kerkje en kerkhof lagen, bleek plm. 50 cm te zijn opgehoogd, wat niet ongewoon is voor dergelijke plaatsen. De kapel, waarvan de fundamenteën voor een deel werden teruggevonden, werd pas ná de ophoging van het terrein gebouwd. De oudste aardewerkscherven in de opgebrachte grond, die echter weer sterk doorgraven was, behoorden tot het Pfingsdorfer type, rode tot 13de eeuw. Dit zegt natuurlijk weinig over de ouderdom van de kapel, maar wel iets over de bewoning in de omgeving. Er werd al op meer plaatsen in deze gemeente aardewerk van dit type gevonden. Daar de plaats waar de kapel stond later als kerkhof werd gebruikt, was een gedeelte van de fundamenteën hierdoor geheel verdwenen. Er was echter nog juist voldoende over om het grondplan van het kerkje te reconstrueren. (fig. 3) Het is een gebouwtje geweest van 12.80 bij 6.50 meter „binnenwerks”. Het zg. hoogkoor was stevig gefundeerd en de

Tekening 3: plattegrond van de kapel

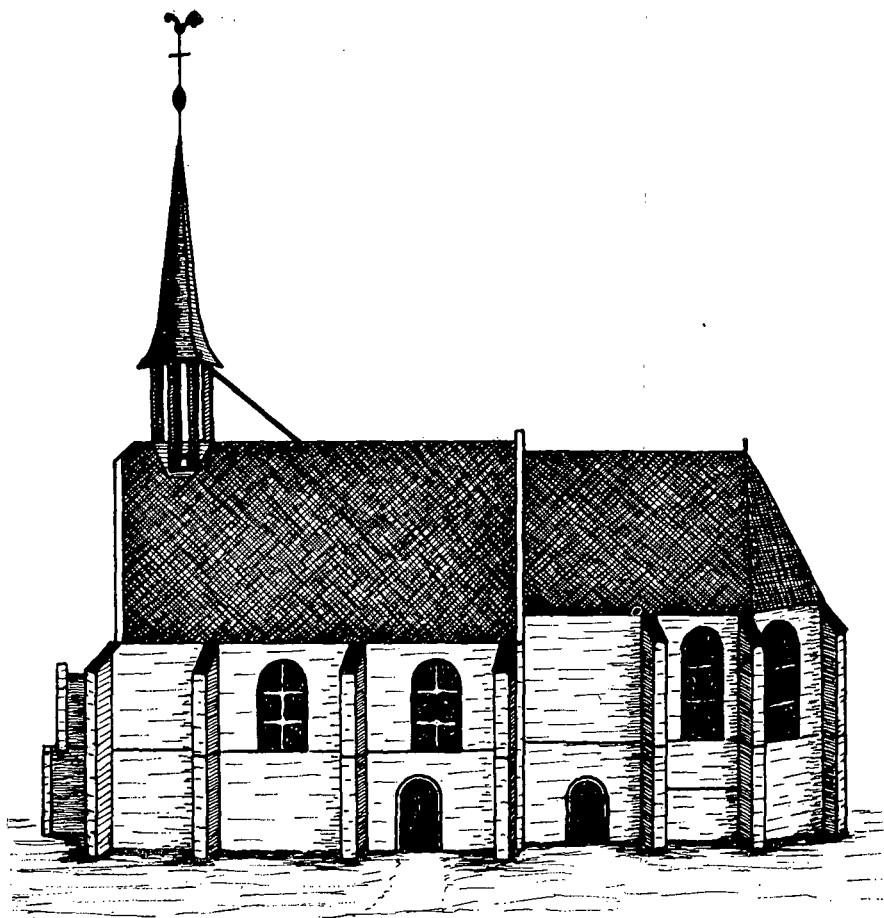
muren zijn voorzien geweest van een paar behoorlijke steunberen. Het gedeelte echter met de wat ongewoon gevormde absis, heeft nauwelijks „met de voeten” in de grond gestaan, niet meer dan twee steendikten diep. Dit gedeelte zal dan ook niet erg zwaar geweest zijn. De meeste stenen uit dit fundament bestonden uit betrekkelijk zachte rode baksteen, maar plaatselijk was er ook steen van latere datum in verwerkt, hier en daar zelfs zonsteen. We vermoeden daarom dat deze kapel niet de eerste was die daar gestaan heeft, en dat bij de bouw ervan resten van een vroegere afbraak zijn gebruikt. Historische gegevens hierover zijn niet bekend, doch er is in de 15de- en vooral in de 16de eeuw in deze omgeving voldoende gebeurd om een eventuele herbouw van deze kapel te kunnen plaatsen. Mogelijk is hierover in de archieven nog wel iets te achterhalen. – Aan de oostzijde liggen, tegen de kapel aan, resten van een ouder gebouw, dat eveneens met steunberen versterkt was. Wat dit geweest kan zijn, werd nog niet nader onderzocht, maar de veronderstelling dat we hier met een vroegere kapel te doen krijgen, ligt min of meer voor de hand. Om dit nader te onderzoeken zou echter een groot gedeelte van het kerkhof afgegraven moeten worden en dat is wel wat veel gevraagd voor een paar mensen, slechts gewapend met een schop. Het fundament ligt nl. in de oorspronkelijke bodem. Het is trapsgewijs uit rode baksteen opgebouwd en met leem gemetseld. Van de muur die daar op gestaan heeft, zijn nog gedeelten aanwezig. Het gebouw, in dit fundament verondersteld, heeft daar gestaan vóór dat de bodem werd opgehoogd. Het is verwoest, of misschien ook wel vanwege bouwvalligheid afgebroken, en om de laatste puinresten kwijt te raken heeft men, vóór de bouw van de nieuwe kapel, het terrein doodeenvoudig opgehoogd.

Achter in de kapel duidt een klein vierkant fundament de plaats aan, waar het tweede altaar stond, naast de hoofdingang, die van een klein portaal was voorzien. Vóór in de kapel, waar het voornaamste altaar gestaan heeft, was alles vergraven. Toch werd dit gedeelte nog tot op de oorspronkelijke bodem uitgegraven – puinruimen is een beter woord. Een klein gedeelte van de ondergrond was niet gestoord. Op dit kleine plekje lagen twee „afvalkuilen” en een paalgat (doorsnede 25 cm). Hierin werden urnscherven gevonden en enige randstukken van ruw Romeins aardewerk. De plaats is dus ook in de eerste eeuwen bewoond geweest. Hierbij dient voorzichtigheidshalve wel aangemerkt te worden, dat er tot nu toe geen enkele aanleiding bestaat om enig verband te leggen tussen deze vroege bewoning en het eerste ontstaan van de nogal excentrisch gelegen kapel.

Verdere gegevens levert het onderzoek tot nu toe niet op.

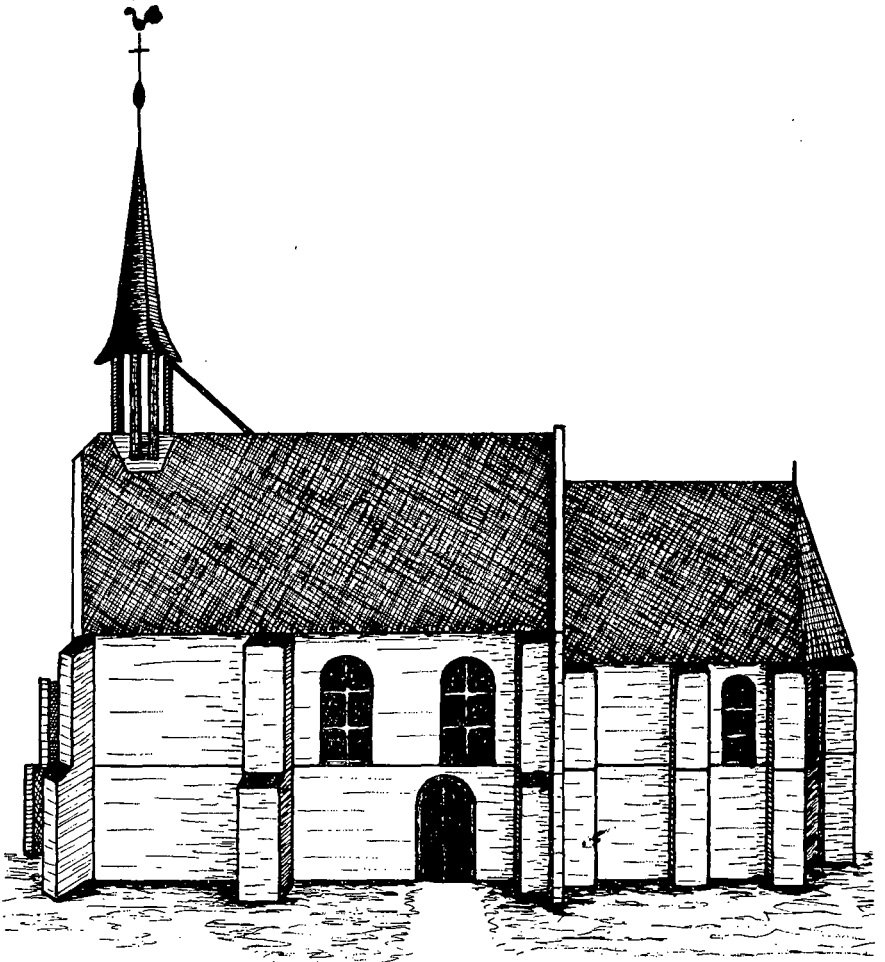
De tekening van H. Verbees

Onder de tekeningen van de landmeter H. Verbees bevindt er zich ook een

Tekening 2: St.-Janskapel – hertekend naar H. Verbees.

van de St.-Janskapel te Liempde, gedateerd op 8 oktober 1787. Ofschoon zijn tekeningen, wat stijl en detail van de afgebeelde kerken betreft, weinig betrouwbaar zijn, geven ze toch wel een algemene indruk van zo'n gebouw. – Daar de fotocopie die mij ter beschikking stond, geen behoorlijke afdruk garandeerde, werd de tekening nauwkeurig overgemaakt, waarbij alleen de arcering werd veranderd (fig. 2). Wanneer we nu deze tekening vergelijken met het grondplan dat bij de opgraving tevoorschijn kwam, zien we nogal wat verschillen. Mogelijk dat een reconstructie, met behulp van deze tekening en de gegevens die bij het onderzoek bekend werden, de werkelijkheid iets dichter benadert. De voornaamste veranderingen die hierbij werden aangebracht, zijn de volgende: De steunberen werden op hun plaats gezet en aangepast aan de maten die we vonden. Het gedeelte met de absis werd even breed gemaakt als de rest van de kapel, waardoor het dak iets kwam te

Tekening 4: Reconstructie van de kapel, met behulp van de tekening van H. Verhees

zakken. Mogelijk is het nog wel te hoog weergegeven, gezien de zwakke fundamenteën hier. Verder is de ingang in dit gedeelte weggelaten omdat er bij het onderzoek niet de minste aanduiding voor werd gevonden. Of de ramen inderdaad ronde bogen hebben gehad, is niet na te gaan, daar Verhees ook hierin niet betrouwbaar is. De twee ramen in het vak boven de deur zijn gehandhaafd, daar we vermoeden dat dit de oorzaak is waarom Verhees bij de uitwerking van zijn tekening – thuis – hier een steunbeer „bijgebouwd” heeft (fig. 4).

Tot besluit zouden we ons nog kunnen afvragen, hoe het mogelijk is dat deze kapel, ruim 12 bij 6 meter, gebruikt kon worden door een bevolking met 600 à 700 kerkgangers, „die allen hun plichten vervulden”, waarbij

dient opgemerkt te worden, dat ook enige mensen uit Olland deze kerk bezochten. Dit lijkt een wat hachelijke kwestie, waar we nu maar niet verder op in zullen gaan.

p. W. HEESTERS